

Ostron i Limfjorden

- Relationer mellan ostron, människor och fjord

Oysters in Limfjorden

- Relations between Oysters, Humans and the Limfjord-sound

Viktor Vesterberg

Ostron i Limfjorden

- Relationer mellan ostron, människor och fjord

Oysters in Limfjorden

- Relations between Oysters, Humans and the Limfjord-sound

Viktor Vesterberg

Handledare: Emil Sandström, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Examinator: Yvonne Gunnarsdotter, Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå, G2F

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0523

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2017

Omslagsbild: *Ostronfiske i Limfjorden*, författarens egen bild

Upphovsrätt: Samtliga bilder i arbetet publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: kritisk institutionalism, naturresurshantering, bricolage, gemenskapsresurser, landsbygdsutveckling, critical institutionalism, natural resource management, bricolage, common pool resources, rural development

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

I Limfjorden på norra Jylland i Danmark finns världens största vilda bestånd av ostronarten *Ostrea edulis*, det ursprungliga europeiska ostronet. Historiskt sett har *Ostrea edulis* funnits i rikliga mängder längs hela Europas atlantkust, men har sedan 1800-talet fört en alltmer tynande tillvaro. Idag är det nästan helt och hållet ersatts av ett ostron från Stilla Havet, *Crassostrea gigas*. Den här uppsatsen undersöker hur relationen mellan ostron och människor vid Limfjorden har utvecklats och förändrats under drygt 7000 år. Uppsatsen undersöker också hur den institutionella inbäddning som omger relationen har utvecklats och förändrats under samma tid och använder sig av Frances Cleavers begrepp *institutional bricolage* för att förstå hur institutioner skapas genom att låna beståndsdelar från redan existerande institutionella arrangemang. Uppsatsen visar hur den institutionella inbäddningen kring relationen mellan ostron och människor vid Limfjorden formats och utvecklats genom en form av bricolage.

Abstract

The world's largest wild population of the oyster species *Ostrea edulis*, the original European oyster, is located in the Limfjord-sound in northern Jutland in Denmark. Historically, *Ostrea edulis* has existed in abundant quantities along Europe's Atlantic coast, but since the 19th century it has suffered an increasingly dwindling existence and is almost entirely replaced by a Pacific oyster, *Crassostrea gigas*.

This paper examines how the relationship between oysters and humans by the Limfjord-sound has evolved and changed during 7000 years. The paper also examines how the institutional embedding surrounding the relationship has evolved and changed during the same time, using Frances Cleaver's concept of *institutional bricolage* to understand how institutions are created by borrowing elements from existing institutional arrangements. The paper shows how the institutional embedding of the relationship between oysters and humans by the Limfjord-sound evolves through bricolage.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Metodologisk och teoretisk ansats	4
3. Ostrea Edulis	7
4. Ostronet, människan och Limfjorden	10
4.1. Ostronet och Ertebøllekulturen 5300-3950 f.Kr.	10
4.2 Fjorden förändras och ostronen försvinner	12
4.3. Nya relationer i Limfjorden	13
4.4 Ostronfisket institutionaliseras formellt i dansk lag	13
4.5.Ostronens återkomst.....	14
4.5 Reglerat ostronfiske 1850-1960	15
4.6 Ostronfisket i modern tid	17
4.7. En riktig Limfjordsfiskare	20
4.8. Limfjordøsters - ett blötdjur i tiden.....	21
5. Slutsatser	23
Litteratur.....	24
Tryckta källor:	25
Elektroniska källor:	26
Besökta utställningar:	28
Samtal:	28

1. Inledning

Limfjorden är ett sund på Jylland som sträcker sig från Nordsjöns kust i väst till Kattegatt i öst (se figur 2 sidan 15). Idag rymmer Limfjorden Europas största vilda bestånd av ostronarten *Ostrea edulis* och fisket av ostron är Limfjordens näst viktigaste i ekonomiska mått mätt. Ostronen börjar också spela en allt viktigare roll i den lokala upplevelse- och turismekonomin. Relationen mellan ostronen och människorna vid Limfjorden är idag inbäddad i brett spektrum av institutionell organisering som bland annat inbegriper ett mycket strikt regelverk för hur ostronfisket får gå till. Idag relaterar det regelverket till lokala bestämmelser, nationell lagstiftning, mellanstatliga och internationella överenskommelser. Den institutionella inbäddningen inbegriper också lokala seder, traditioner och normer som reglerar relationen mellan människor och ostron. Att ostronen och människorna vid Limfjorden inverkar på varandra och att det formas institutioner som reglerar deras interaktion är dock inget modernt fenomen. Ostronen har genom sina blotta närvaro och periodiska frånvaro i fjorden under lång tid påverkat komplexa nätverk och relationer mellan människorna som bott på platsen; mellan människorna och det vattensystem som varit och ännu är en grundbult i den lokala ekonomin; mellan ostronen själva, människorna och de mänskliga aktiviteter som påverkar ostronens livsbetingelser.

Uppsatsen undersöker hur olika aktörer, det vill säga ostronen, människan och platsen, har inverkat på varandra och hur samspelet mellan dem har bidragit till utvecklingen av särskilda regelverk och normer kring ostronfisket i Limfjorden. Särskilt undersöker uppsatsen hur relationen mellan ostronen, människan och platsen förändras och hur relationen påverkas av sociala, politiska, ekologiska och geofysiska förändringar.

Uppsatsens fokus är att förstå hur relationen mellan plats, människa och naturresurs har engagerat människan i skapandet av institutioner, såväl formella som informella och hur olika företeelser inom den institutionella inbäddningen förändras, utvecklas och dyker upp i nya skepnader. Min utgångspunkt är att

institutioner tar form i det att människor lånar och plockar ihop olika institutionella byggstenar för att utveckla institutioner för specifika ändamål, en process som Cleaver (2012) kallar *Institutional Bricolage*.¹

Samspelet mellan ostronen och människan i och omkring Limfjorden går att spåra tillbaka till förhistorisk tid genom arkeologiska fynd som visar att ostronen och människorna inverkade på varandra vid Limfjorden så tidigt som för 7400 år sedan, under det som kallas för *Ertebøllekulturens*² tid. Jag har valt att studera relationen mellan ostron, fjord och människor med startpunkt i de äldsta arkeologiska fynden fram till idag. Detta för att med hjälp av den långa historiska kontexten få syn på hur relationen mellan dessa tre formas och förändras.

Limfjorden har under det tidsspänn jag undersöker, från 5400. f. kr. till idag, genomgått stora förändringar. Inom denna tidsrymd har Limfjorden under hundratals år varit ett från havet delvis avskilt brackvattensystem där ostronen inte haft möjlighet att leva, för att sedan återigen bli ett saltvattensystem med rikliga mängder ostron. Ostronen i Limfjorden har under andra perioder varit starkt hotade till följd av föroreningar från mänskliga verksamheter på land, eller på grund av överfiske. I modern tid har ostronen blomstrat till följd av ökade vattentemperaturer i Limfjorden.

Relationen mellan Limfjorden, ostronen och människorna har också påverkats av de institutioner, formella och informella, som har uppstått kring relationen. Cleaver (2012) argumenterar för behovet av att studera institutioners utveckling med ett kritiskt institutionellt perspektiv där hänsyn tas till hur institutioner formas utifrån ett bredare sammanhang än vad som gjorts tidigare inom institutionell teori. Inom *new institutionalism*, har grundantagandet varit att aktörerna i huvudsak agerar utifrån rationella överväganden om kostnader och

¹ Cleaver har lånat begreppet *bricolage* från antropologen Claude Lévi-Strauss som använde sig av det i sin essä *La Pensée Sauvage* (1962) för att beskriva hur myter bildas med hjälp av återkommande beståndsdelar som dyker upp i nya inbördes ordningar. Myterna kan på så sätt ges nya betydelser och meningar, men den yttersta begränsande faktorn för vilka meningar som kan förmedlas utgörs av det omgivande samhällets struktur.

² Ertebøllekulturen är uppkallad efter en arkeologisk fyndplats intill Limfjorden där den första stora utgrävningen av en *Køkkenmødding*, en avskrädeshög i huvudsak bestående av ostronskal, gjordes.

vinster (jmf Ostrom, 1990). I linje med Cleavers kritiska institutionella perspektiv vill jag få syn på det bredare sammanhang i vilket institutioner formas. Därför undersöker jag hur faktorer så som tradition, historia, statskick, identifikation med platsen eller med en yrkestradition, blir viktiga men också föränderliga pusselbitar i organiseringen av de institutioner som omgärdar relationen mellan ostronen, människan och Limfjorden.

Detta för mig fram till följande frågeställningar:

1. Hur har ostronen, Limfjorden och människan påverkat varandra i och omkring Limfjorden från Ertebøllekulturen fram till idag?
2. Hur har den institutionella inbäddningen som omger relationen mellan ostronen och människorna kring Limfjorden förändrats under den här tiden?

2. Metodologisk och teoretisk ansats

Givet det långa tidsperspektiv som jag anlägger i den här uppsatsen hinner såväl ostronen som de kulturer som levt kring Limfjorden bli både åskådare och aktörer vid stora förändringar. För att kunna beskriva dessa förändringar och för att kunna beskriva den platsspecifika kontexten kring den institutionella organisationen som omger ostronet har jag använt mig av flera olika typer av källor: Litteratur som behandlar platsens historia och fiskets historia, skrifter från lokala bygdeföreningar och rapporter från danska myndigheter. Jag har även använt mig av litteratur som behandlar ostron generellt för att kunna sätta in ostronen från Limfjorden i en större kontext där de står i relation till ostron av andra arter och från andra platser.

Jag har besökt tre muséer runt Limfjorden och gjort deltagande observationer på platser som är kopplade till ostronfiske runt Limfjorden. Jag har också fört informella samtal med personer som antingen har sin utkomst av ostronen eller bor och lever vid Limfjorden och därför har en relation till platsen och till ostronen. Den deltagande observationen och de informella samtalen har skett i samband med att jag besökt hamnarna i Agger, Glyngøre, Løgstør och Oddesund och när jag i övrigt har besökt restauranger, livsmedelsaffärer och fiskhandlare omkring Limfjorden. Samtalen har genomförts som helt vanliga vardagliga samtal även om jag berättat för informanterna att jag är i färd med att skriva en uppsats vid Sveriges lantbruksuniversitet om ostronfiske i Limfjorden. Jag har i samtalen följt en mycket löst hållen tematisk mall som har kretsat kring följande teman:

1. Den lokala betydelsen av ostronfisket
2. Lokal tradition av att äta ostron
3. Hur ostronfisket regleras
4. Hur synen på ostron/ostronfiske har förändrats över tid

Iakttagelser och slutsatser i den här uppsatsen rör ostronets betydelse i Limfjorden, och är till sin natur platsspecifika och i de flesta fall även avgränsade

till sin specifika tid i ett historiskt skeende. För att förstå den platsspecifika kontexten och för att lyfta den till en generell nivå har jag använt mig av teoretiska modeller och analysverktyg som i huvudsak är kopplade till den forskning som på sätt och vis initierats av, och i huvudsak kritiserat och kommenterat, den mycket spridda artikeln *The Tragedy of the Commons* av Garret Hardin från 1968, samt den efterföljande forskningen av Elinor Ostrom om förvaltning av naturresurser, *Common Pool Resource Theory* (CPR-teori).

För att förstå vad institutioner är och hur de förändras har jag utgått från att de består av regler, normer och värderingar som både guidar, möjliggör och begränsar mänskligt handlande och samspel (North, 1990 och Scott, 2001) och att de uppstår och består av det mänskliga samspelet snarare än att de är objekt skapade av människor (Clever, 2012). Institutioner uppstår inte heller i ett vakuum utan är inbäddade i en historisk, social och ekologisk kontext där de uppstår inom redan existerande institutionella arrangemang (Sandström, 2008).

I Garrett Hardins artikel *The Tragedy of the Commons* (1968), som egentligen adresserar överbefolkning, beskriver Hardin hur en betesmark i organiserad som en allmänning oåterkalleligt kommer att leda till att herdarna maximerar sin vinst på bekostnad av alla andra herdor och på bekostnad av allmänningen själv. Hardin fastslår att "*ruin is the destination toward which all men rush, each pursuing his own best interest, in a society that believes in the freedom of the commons*" (ibid, s. 1244). Detta leder Hardin till synen att en resurs antingen måste privatiseras eller förstatligas för att inte utarmas, vilket också får stort genomslag i efterföljande forskning och policy-implementering (Ostrom, 1990). Som vi ska se senare i uppsatsen dyker bilden av denna typ av rovdrift gentemot en naturresurs också upp i diskussionerna om Limfjorden och dess ostron, även om det senare visar sig att sambanden mellan orsak och verkan för ostronens tragedi i Limfjorden var mer komplicerade än så.

Även om Ostroms slutsatser på många sätt står i bjärt kontrast till Hardins finns vissa gemensamma nämnare i deras syn på hur människor fattar beslut. I Ostroms modeller (Ostrom, 1990) av hur människor interagerar kring en

naturresurs utgår hon från att deras val utgörs av rationella ekonomiska överväganden (*rational choice*) och Ostroms förståelse av hur institutioner kan och bör designas är färgad av detta. Denna syn på människors rationellt underbyggda agens i relation till en naturresurs och dess institutionella inbäddning bär likheter med vilka drivkrafter Hardin lägger vikt vid. Uppsatsens fokus ligger istället på hur institutioner utvecklas genom mänskligt handlande som en respons på förändrade omständigheter och att de gör det i relation till tidigare institutionella arrangemang genom att inkorporera och vidareutveckla delar av dem genom *bricolage* (Clever, 2012).

3. *Ostrea Edulis*

Den ostronart som dominerar Limfjorden bär det latinska namnet *Ostrea edulis* (Smith, 2015) och är även känt som det europeiska ostronet. Fiskas det i England är det vanligt att det uppkallas efter fiskeorten med tillägg av efterledet *Natives*, som i exempelvis *Colchester Natives*. När det odlas i Riec-sur-Bélon i Bretagne kallas det kort och gott *Bélon*. Namnet *Bélon* har fått stor spridning och används ofta, om än felaktigt, även om andra europeiska ostron som inte odlats eller fiskats i Riec-sur-Bélon.

Ostrea edulis är det ursprungliga europeiska ostronet med en utbredning längs hela atlantkusten från Norge i norr till Marocko i söder och återfinns också längs medelhavets kuster. Det finns fossila fynd av *Ostrea edulis* som daterar tillbaka till knappt 15 miljoner år sedan vid stora delar av Europas västliga kustlinjer (<http://fossilworks.org>). *Ostrea edulis* har trots sin långa närvaro i Europa fört en allt mer tynande tillvaro längs i stort sett hela atlantkusten under de senaste 300 åren. Såväl överfiske som miljöförstöring och för ostronen farliga patogener har anförts som orsak till de minskande europeiska bestånden av *Ostrea Edulis* (Smith, 2015). Istället har så väl ostronfisket som ostronodlingen i allt högre grad dominerats av ett ostron med ursprung i Stilla Havet, *Crassostrea Gigas*.

I Sverige kallas *Crassostrea gigas* ofta för japanskt jätteostron, i alla fall när det omtalas som en invasiv art som börjat etablera sig på västkusten (jmf Naturvårdsverket, 2009). Om du däremot befinner dig i Östermalmshallen hos en av fiskhandlarna där, eller hos valfri annan handlare som saluför ostron här i landet, är det mer troligt att det är uppkallat efter den plats som det har odlats eller fiskats på. Benämningen som japanskt jätteostron rimmar illa med samtidens syn på gastronomiska exklusiviteter som något som ska vila på långa traditioner, bära på en air av autencitet och även gärna ha en tydlig lokal koppling. Samtliga dessa egenskaper är något som *Ostrea edulis* i Limfjorden ofta tillskrivs av de som verkar för att vi ska konsumera mer Limfjordsostron i Norden (jmf Musllingeehrveret, trycksak, år ej angivet, Morsøe Turistbureau, trycksak, 2017).

Ur många läckergommars synvinkel är *Ostrea edulis* verkligen något att trakta efter och något att efter förmåga traktera sig själv med. Jämfört med andra ostron är *Ostrea edulis* i regel mycket dyrare och förekommer inte lika ofta i fiskdiskarna. Ett ostrons smak är alltid i huvudsak påverkat av de lokala³ förutsättningarna där det har levt, vilken typ av plankton det har silat, vattnets temperatur och hur salt vattnet är vilket påverkar tillväxttakten men också köttets fasthet. Detta gör det svårt att generalisera ett ostrons typiska smak, även om de olika ostronarterna har olika särdrag. *Ostrea edulis* karaktäriseras av en påfallande salt och kraftigt metallisk smak och ett fast kött, egenskaper som älskas av Edulis-aficionados. Samma kraftfulla uttryck som gör de edulis-frälsta saliga kan innebära ett hinder för mindre vana ostronätare, och för all del även för de som föredrar det ofta sötare och fruktigare *Crassostrea gigas*. I det pågående relationsbygget mellan Limfjordens ostron och det omgivande samhället blir den här typen av distinktioner viktiga.

Den gastronomiska diskursen omkring olika ostrons karaktäristika pekar mot att Limfjordsostronets smak går att tolka på flera olika sätt och att samma egenskaper kan omtalas som både positiva och negativa. Den amerikanske ostronkännaren Rowan Jacobsen (2007, s. 20) konstaterar att "almost everybody who tastes a Belon⁴ hates it" och jämför upplevelsen att äta dem med att suga på växelmynt. Jacobsen följer strax upp det med "which is why I find them endlessly fascinating". I en europeisk kontext blir Jacobsens hållning smått absurd, här har vi trots allt vällustigt njutit av dem sedan urminnes tider. Inte desto mindre är hans uttalanden om *Ostrea Edulis* talande för vilken roll det europeiska ostronet har inom den gastronomiska diskursen. Där blir det bärare av meningar och värden, så som *autentiskt* eller *ursprungligt* eller *äkta*, men också av sådana som inte vanligtvis eller nödvändigtvis tolkas positivt, men som inom diskursen mycket väl kan tolkas som önskvärda kvaliteter. Precis som ett gitarr-solo av Neil Young kan hyllas för att vara *skitigt*, *rått* och *taggigt* -allt annat än elegant-

³ Begreppet *meroir* (jmf hur *terroir* används för att beskriva hur en plats påverkar smaken i det vin som produceras på platsen) syns allt oftare i ostronlitteraturen, se till exempel <https://theoystersmyworld.com/2013/01/05/meroir-or-merroir-ostreophile-or-ostreaphile/>

⁴ I U.S.A. används betäckningen Belon ofta för alla ostron av arten *Ostrea edulis*.

men, ack så *rock'n'roll*, så kan exakt samma epitet användas för att beskriva *Ostrea edulis* karaktär i positiva ordalag. Tolkningen av egenskaper upphör inte heller vid smak och ursprung, utan den gastronomiska diskursen inbegriper även det sammanhang som ostronen interagerar med människan i. När ostron säljs på restauranger eller i fiskaffärer blir de delar av en historia. Hur de fiskats, var de fiskats, om de är vilda eller odlade blir alla egenskaper som bär på viktiga meningsinnehåll.

4. Ostronet, människan och Limfjorden

4.1. Ostronet och Ertebøllekulturen 5300-3950 f.Kr.

De äldsta kända spåren av en relation mellan ostron och människor vid Limfjorden finns vid Ertebølle (se figur 2 sidan 15) och är mer än 7000 år gamla. Ertebølle är en liten by som ligger vid den östra delen av Limfjorden. Strax söder om byn finns rester av en boplats från tidig stenålder som efter utgrävningar under den senare halvan av artonhundratalet gav namn dels åt *Ertebøllekulturen* och till det arkeologiska begreppet *køkkenmødding*⁵, en avskrädeshög med köksavfall. Vid platsen finns idag ett stenåldersmuseum, *Stenaldercenter Ertebølle*, där man kan beskåda utgrävningsplatsen av kökkenmøddingen samt en utställning som beskriver Ertebøllekulturen. Kökkenmøddingen vid Ertebølle är i grund och botten en stor skalhög, som till största delen består av ostronskal, men också av blåmusselskal och snäckor. Liknande skalhögar finns utspridda kring hela Limfjordskusten och även på andra ställen i Danmark. Under mitt fältarbete vid Limfjorden berättade mannen som jag hyrde ett hus av, att när han byggde huset ifråga slet de hårt med att gräva bort en skalhög som låg i vägen för utgrävningen av husgrunden. Han menade att skalhögen antagligen låg där han skulle bygga hus på grund av landhöjningen efter istiden och att den förmodligen var en naturlig lämning av en ostronbank från den dåtida havsbotten. Det samma trodde man tidigare om alla skalhögar kring Limfjorden, men då man 1837 hittade ett antal stenåldersredskap i direkt anslutning till en av skalhögarna inleddes de två arkeologiska utgrävningar som kallas den första respektive den andra *Køkkenmøddingskommisionen* (Utställning, *Stenaldercenter Ertebølle*).

I skalhögen vid Ertebølle hittades inte bara rester av ostron och musslor utan även ben från landlevande djur, träkolsrester, rester av mänskliga redskap och delar av lerkrukor. Slutsatsen blev att skalhögarna var skapade av människor

⁵ Begreppet *køkkenmødding* har fått internationell spridning, ibland som ett rent låneord och ibland i direktöversättning som i det engelska *Kitchen midden*. På svenska heter det kökkenmødding.

och att de var avskrädeshögar från matlagning, härav kallas de framgent för just kökkenmöddingar. Fynden gav upphov till slutsatsen att det under tidsperioden 5300-3950 f. Kr vid Limfjorden levte en jägar-samlarkultur som till mycket stor del haft sin utkomst av havet och kusten samt att ostron utgjort en betydande del av den dåtida befolkningens kosthållning (Utställning, *Stenaldercenter Ertebølle*). Omfattningen av fynden tyder på att förekomsten av ostron i Limfjorden måste varit mycket riklig vid tiden, något som kan ha berott på att vattentemperaturerna var högre än idag vilket gynnar ostronen (Hoffman och Kristensen, 2007).

Limfjorden var under Ertebøllekulturens dagar ett saltvattenssystem med gynnsam vattentemperatur för både ostron och människor. Ostronens rikliga utbredning inverkade på ekosystemet i fjorden och för människans del utgjorde både fjorden och ostronen mycket viktiga levnadsförutsättningar. Fjorden var i sig en jaktmark på vilken Ertebølle-människorna kunde tillryggalägga stora avstånd i sina båtar. Ostronen var ett lättillgängligt och näringsrikt inslag i kosthållningen. Kökkenmöddingarna vittnar om människans relationer både till fjorden och till ostronen och är till sin omfattning imponerande, en enda kan innehålla så många som 20 millioner ostron och de är skapade över mycket långa tidsperioder (Utställning, *Stenaldercenter Ertebølle*).

Det är möjligt att människan genom intensivt fiske påverkade ostronens utbredning i Limfjorden vid den här tiden. Enligt beräkningar av fiskeribiologen C. G. Johs Petersen från 1922 kunde ett samhälle på 20 personer under Ertebølle-tid högst fiska 17 000 ostron om året inom ett område av 500 hektar utan att påverka beståndet på lång sikt (Dansk Skaldyrcenter, 2017a).

Vilka institutionella ramverk som omgärdade och eventuellt reglerade ostronfisket under Ertebøllekulturen vet vi idag inte mycket om. Stenaldercentret i Ertebølle föreslår att det i första hand var kvinnor och barn som ägnade sig åt samlandet av ostron, och att männen stod för jakt till havs och till lands (Utställning, *Stenaldercenter Ertebølle*). Parallellt med Ertebøllekulturen fanns det längre söderut andra kulturer som blivit bofasta och

börjat idka jordbruk och som hade kontakter med Ertebøllekulturens människor. Från samma tid, men vid Amerikas nordvästkust, finns spår av enkla akvatiska kulturer där man odlat ostron i gränslandet mellan hav och land (Utställning, *Vancouver Museum of Anthropology*, besökt 2014).

Om Ertebøllekulturens folk ägnade sig åt odling av ostron vet vi inte, men vi vet att de så småningom blev bofasta och att de började bruka jorden och att skogarna kring Limfjorden högs ner. I kökkenmöddingarnas yngre lager finns lämningar som visar på att efterföljande kulturer fortsatte att äta ostron, om än i mindre utsträckning än vad Ertebøllekulturens folk gjorde. Ända fram till vikingatid finns det arkeologiska spår av ostron i köksavfall kring Limfjorden (Utställning, *Stanaldercenter Ertebølle*).

4.2 Fjorden förändras och ostronen försvinner

Från den tidiga medeltiden försvinner så alla tecken på en relation mellan människa och ostron i Limfjorden. Inga arkeologiska fynd har gjorts och ostronen nämns inte heller i några skriftliga källor i relation till Limfjorden. Ostron från andra områden i Danmark dyker fortfarande upp i lagtext och i brevväxlingar (Dansk Skaldyrcenter, 2017b). Anledningen till frånvaron är genomgripande och konkret: Limfjordens⁶ västliga inlopp mellan Agger och Thyborøen sandar igen på elvahundratalet och Limfjorden blir en riktig fjord (Se figur 1).

Figur 1. Hur inloppet vid Agger förändras efter stormfloden 1825, illustration av A.L. Helander publicerad med tillstånd.

⁶ Limfjorden har egentligen varit ett sund fram tills detta, då den mellan Agger och Thyborøen varit öppen ut mot Nordsjön i väst och vid Aalborg i öst öppen ut mot Kattegatt.

Fjorden är fortfarande öppen ut mot Kattegatt vid Aalborg i öster, men i de västliga delarna av fjorden stängs inflödet av saltvatten från Atlanten av. Resultatet blir en total omdaning av ekosystemet i fjorden. De västra delarna består från elvahundratalet och framåt av bräckt vatten och saltvattensfiskarna försvinner (Utställning, *Limfjordsmuseet*). Det gör även ostronen, som kräver att vattnet håller en salthalt på mer än 24 ‰ (Hoffman och Kristensen, 2007).

4.3. Nya relationer i Limfjorden

I och med ostronens försvinnande, lantbrukets intåg och fjordens nya skepnad som ett bräckt inlandshav, förändras människornas relation till platsen och naturresurserna. Också den sociala organiseringen och fiskekulturen i de lokala kustsamhällena ställs inför en genomgripande omställning. I fjordens västliga delar blir fisket efter ål och lax den viktigaste näringsinkomsten och i de saltare östliga delarna av fjorden kommer sillfisket att dominera. Såväl ostron som musslor försvinner ur kosthållningen under den här tidsperioden. Fjorden och fisket fortsätter emellertid att vara en viktig del i självhushållningssystemet, men åkermarken tenderar att bli en allt viktigare resurs. Människan blir bonde, men fjorden och fisket fyller fortfarande en viktig funktion i deras liv och som motor i den lokala ekonomin. (Utställning, *Limfjordsmuseet*). När ostronen inte längre är närvarande i fjorden skapas starka relationer och institutioner kring fisket av sill, ål och lax. Dessa traditioner av sill-, lax- och ålfiske är än idag närvarande i Limfjorden, representerat av en stark hållning i den lokala gastronomiska traditionen, trots att själva fisket är nästintill försvunnet.

4.4 Ostronfisket institutionaliseras formellt i dansk lag

Under ostronens frånvaro från Limfjorden instiftades det första formella regelverk kring danskt ostronfiske som vi idag känner till. Kung Frederik II upphöjer år 1587 ostronen till ett kronregalia, med innebörden att alla ostron i Danmark hädanefter tillhör kungen (Muslingeerhvervet, 2017). Länsmannen på

Ribershus⁷ ålades att fiska ostronen och leverera dem till hovet. Trots detta tjuvfiskades det, om än inte i Limfjorden. Överträdelse av förbudet för gemene man att fiska ostron straffades vid förstagångsförseelse med böter, vid andra tillfället med straffarbete och vid tredje försyndelsen var straffet inget mindre än döden. Då förbud och straff inte avskräckte nog ansåg sig kronan till slut även tvungen att förbjuda smeder från att tillverka ostronskrapor, så kallade brilar⁸, utan särskilt tillstånd från myndigheterna. (Dansk Skaldyrcenter, 2017a).

4.5. Ostronens återkomst

Limfjorden förblir en brackvattensfjord fram till den tredje februari 1825 då en kraftig stormflod sveper bort delar av det näs, Aggertange, som sedan elvahundratalet stängt tillförseln av saltvatten från Nordsjön. Återigen sker dramatiska förändringar i fjordens ekosystem. De sötvattensfiskar som levt i fjorden, samt ål- och laxfisket slås tillfälligt ut. Detta drabbar i mycket stor utsträckning fisket i fjorden och människorna som lever omkring den. Efter genombrottet vid Aggertange följer en tid av fattigdom och svält kring Limfjorden⁹ (Utställning, *Limfjordsmuseet*). Ekosystemets omställning är inte omedelbar, men efter ett par decennier har nya arter etablerat sig i Limfjorden, däribland ostronen (Drechsel, 1890). Förändringen i salthalt i Limfjorden leder återigen till förändrade relationer mellan fjordens folk, fjorden och de fiskar, blöt- och skaldjur som fjordborna fiskar och äter. Den avbrutna relationen mellan fiskare och ostron återupptas om än under annorlunda former.

⁷ Beläget vid Syd-Jyllands kust, ca 20 mil söder om Limfjorden.

⁸ En bril är ett slags skrapjärn med tillhörande nät som fästs på en lång stör för att fiska ostron från båtar på grunt vatten.

⁹ I utställningen på Limfjordsmuseet finns följande citat av Hugo Mathiessen om katastrofen, taget ur boken *Limfjorden*, 1936: "Limfjorden genlød av Jammer. Bitter Nød ramte med ét slag en Mængde Smaafolk, som før havde fundet Næring paa Vandet".

4.5 Reglerat ostronfiske 1850-1960

Figur 2. Norra Jylland med Limfjorden. Ostronbankar markerade med små röda prickar. 1. Agger 2. Struer 3. Nykøbing Mors 4. Glyngøre 5. Ertebølle 6. Løgstør Bilden är en egen bearbetning av en karta hämtad ur Drechsel, 1890.

Kring år 1850 har ostronen åter etablerat sig starkt i de västliga delarna av Limfjorden (se figur 2). Erfarenheter av överfiske av ostronbankar i andra delar av landet, samt en medvetenhet om ostronens värde bland det danska borgerskapet i Köpenhamn och i andra storstäder, gör att man från den danska förvaltningens sida fortsatt använder det kungliga regaliet vilket i och med det danska enväldets upphörande överförs till staten (Drechsel, 1890). Det upprättas ostrondepåer och kontroll av fisket i hamnstad Struer vid Limfjorden. I Struer ges 35 båtar licens att fiska ostron och i Nykøbing 37 båtar (Dansk Skaldyrcenter, 2017b).

Ostronfisket fredades helt i Limfjorden mellan 1886 och 1890 på grund av sviktande bestånd. Vid tiden anfördes överfiske och bottenskrapning som orsaker till nedgången (Drechsel, 1890). Från och med 1890 blir fisket tillåtet igen, men endast med bril eller med hjälp av dykare. Bottenskrapning fortsätter att vara förbjudet fram till 1910.

Statens tillämpning av den gamla kungliga ensamrätten till ostron i Limfjorden kan ses som en form av *Institutional Bricolage* i bemärkelsen att regelverket kom att användas för delvis nya syften. Syftet är inte längre att förse enväldets upphöjda härskare med saltstänkta hors-d'œuvres till de kungliga banketterna, utan är ersatt av ett regelverk i syfte att bevara en naturresurs som utgör grunden för en näringsverksamhet som skapar intäkter för såväl stat som medborgare. Det institutionella ramverket som växer fram under den här tiden bär spår av gamla regelverk men ersätts succesivt av regelverk som är anpassade för tidens nya förutsättningar (jmf Cleaver 2012, Sandström 2008, Sandström *et al.* 2016). Statliga förbud ersätts av regler som reglerar fångstmetoder och staten börjar under den här tiden utfärda licenser för ostronfiske. Det framträder också en tydlig syn på ostronen som en naturresurs som behöver bevaras, inte minst från mänskligt överutnyttjande. I detta går det att se samma tankegångar som de som Hardin (1968) bygger sina resonemang kring. Den institutionella inbäddning som omger relationen mellan ostron, människa och plats kommer under den här tiden alltmer att präglas av formella lagar och regler. Samtidigt med detta genomgår själva ostronfisket en rationalisering och blir i princip uteslutande kommersiellt. Fisket får nära kopplingar till industrin, och den nyetablerade järnvägen möjliggör att ostronen snabbt och effektivt kan exporteras från Limfjorden (Besök, Glyngøre Kulturstation).

År 1910 bildas *Limfjords Østerskompagni* och är från den tidpunkten fram till 1960-talet den aktör som köper upp merparten av fiskerätterna för ostron i Limfjorden. Østerskompagniet innehar monopol inte bara på ostronfisket utan även på allt fiske och hantering av blåmusslor och skaldjur. Østerskompagniet inrättar en egen konservfabrik i Nykøbing Mors dit också ostrondepån och

kontrollstationen flyttat redan år 1890 (Overgaard och Nielsen, 2003). Det närmaste halvsekleet försiggår ett mycket intensivt ostronfiske i Limfjorden, i princip helt inriktat på export (Ringskou *et al.* 2007). Med hjälp av den institutionella inbäddningen, här i form av lagar och regler och ostronlicenser som staten säljer till privata företag, sker under den här tiden en viktig förändring i relationen mellan människorna vid Limfjorden och ostronen i fjorden. Innan vattnet i Limfjorden blev bräckt var ostronen en fri och allmänt tillgänglig resurs, en sorts allmänning. Här omformuleras relationen genom att vissa delar av samhället, staten och kapitalet, skaffar sig makt över naturresursen. Processen bär tydliga spår av *bricolage* i det att det går att se hur delar av tidigare institutioner går upp i de nya. Utvecklingen går också att förstå som en sorts *commodification of nature* eller *accumulation by dispossession*. Dessa två begrepp används av Harvey (2003) för att beskriva hur stat och kapital samarbetar för att ta kontroll över bland annat naturen och naturresurser och över allmänningar. Statens monopol på att definiera vilka lagar och regler som är giltiga är en av de institutioner som tydligt möjliggör och påverkar ostronfiskets kommersialisering och ostronens kommodifiering (jmf Harvey, 2006).

4.6 Ostronfisket i modern tid

Under 1950- och 1960-talet minskar fångsterna succesivt och ostronfisket kollapsar till slut helt under 1970-talet. Ostron- och musselfiskarna får vid tidpunkten en stor del av skulden för Limfjordens dåliga tillstånd, men snart visar det sig att de stora bakomliggande orsakerna är näringsläckage från jordbruket som omger fjorden och föroreningar från industrin. Danmarks förbrukning av kväve i form av konstgödsel stiger mellan 1950 och 1980 från knappt 60 000 till 400 000 ton per år. Limfjorden är avrinningsområde för en betydande del av Danmarks jordbruksmark och blir således mottagare till en stor del av det näringsläckage som uppstår till följd av användandet av konstgödsel (Skriver, 2006). Ostronfiskets slutgiltiga kollaps under 1970-talet sammanfaller med den i Danmark mycket omtalade Cheminova-skandalen. Cheminova tillverkade pesticider och deras spillvatten gick rakt ut i havet söder om Thyborøen. Havsströmmar förde in delar av spillvattnet i Limfjorden, där

hummern dog ut helt. Sill och skrubbor sköljdes döda upp på stränderna i tusental, och Limfjordskompagniet i Nykøbing Mors menade att fabriken utsläpp utrotade ostronbeståndet i fjorden. 1971 inleder alla *amter*¹⁰ med kust i Limfjorden ett samarbete för att tillsammans stävja näringsläckaget från åkermarken och för att ta ett helhetsgrepp om föroreningar från industrin (Skriver, 2006).

Inte bara ostronfisket är hårt drabbat under 1970- och 1980-talet utan också det traditionellt mycket viktiga ålfisket slås nästan helt ut. Det fiske som primärt ersätter ålfisket, även om det inte sker friktionsfritt, är musselfisket (Utställning, *Limfjordsmuseet*). Gamla ålfiskare menar att musselfiske inte är riktigt fiske: "en fiskare fångar nämligen fisk som simmade runt, inte musslor som ligger stilla" (citat av en fiskare från Fur från en TV-sändning i mitten av 1980-talet, så som det citeras i Ringskou *et al.* 2007 s. 95). Liknande argument förekommer idag, men riktas nu mot odlingen av ostron och musslor. Idag är det ostron- och musselfiskaren som beskrivs som den "riktiga" Limfjordsfiskaren. Det finns en syn på ostron- och musselfiskarna som förvaltare av en identitet och en yrkestradition med starka band till platsen, emedan odlingen av ostron och musslor representerar något nytt och annorlunda.

Ringskou (2007) beskriver utvecklingen från 1970-talet fram till millennieskiftet som en kapplöpning mellan statsmaktens försök att reglera fisket och fiskarnas försök att maximera sin vinst. Fångsterna av blåmussla femdubblas mellan 1975 och 1990, innan musselfisket regleras. Ostronfisket började så smått igen under 1990-talet för att på allvar ta fart åren efter millennieskiftet. Bestånden fluktuerar kraftigt från år till år, men påvisar en stadig ökning, vilket tillskrivs den ökande vattentemperaturen. Vattenprover från Limfjordens västliga delar, visar att temperaturen stigit med ca 1,5 grader mellan 1983 och 2007 (Ringskou *et al.* 2007).

¹⁰ De danska amterna motsvarade tidigare ungefär de svenska länsstyrelserna, i dag är de ersatta av regioner.

År 2005 fattar *Fiskernes Centralforening*¹¹ själva beslut om att lägga sig under den av staten godkända fiskekvoten för ostron och musslor. Ostron- och blåmusselfisket klassas idag som hållbart av den danska staten och är MSC-certifierat sedan 2012 respektive 2016 (Marine Stewardship Council, 2017a och Marine Stewardship Council, 2017b). Genom att på detta sätt självmant lägga sig under de lagstadgade fiskekvoterna kan man förmoda att Limfjordsfiskarna vill positionera sig i debatten om hur Limfjordens naturresurser ska brukas, genom att visa att de har en förmåga och en vilja att själva reglera fisket av ostronen och musslorna så att det sker på ett hållbart sätt.

Fisket efter ostron i Limfjorden är idag ett mycket noggrant reglerat licensfiske. Samtliga 101 båtar (Marine Stewardship Council, 2017a) som har licens för fiske av blåmusslor kan få licens till att skrapa efter ostron varannan vecka. Fisket är reglerat med dag- och veckokvoter, minsta vikt för ostronen, stängda områden samt att fisket är helt avlyst under delar av sommaren och delar av vintern. (Bråten och Platz, 2006). Dessutom är delar av Limfjorden klassat som Natura 2000-område. Inom Natura 2000-området gäller än striktare begränsningar för ostronfiske (NaturErhvervstyrelsen, 2015). Detta innebär att relationen mellan människor, ostron och fjord har formaliserats i ännu högre grad och är påverkad av flera lager av institutionella regelverk. Förutom de normer och sedvänjor som formats genom historien på platsen så regleras fisket av ostron av formaliserade institutioner på regional, statlig, mellanstatlig (internationella överenskommelser) och överstatlig nivå (Europeiska unionen).

Svend, en Limfjords-fiskare sedan flera generationer, fiskar själv på fyra sådana licenser och köper utöver det upp ca 25 procent av den totala mängden ostron som fiskas i Limfjorden. Ca 90 procent av de ostronen går på export, främst till Spanien. Ostronfisket sker från mars till maj på våren och från september till december under hösten och vintern. Däremellan lagras ostronen i stora kar i en anläggning i Glyngøre hamn, för att kunna säljas under resten av året till den danska marknaden. Svend berättar att om det varit fråga om pengar så hade han hellre kunnat exportera alltihop till Spanien, men säger att det är passionen för

¹¹ Paraplyorganisation för fiskeriföreningarna i Limfjorden

att främja den danska ostronkulturen om driver honom till att stanna kvar på den danska marknaden. Han levererar till ett litet antal krogar och har en ostronbar och butik i Glyngøres hamn. Svend påpekar att intäkterna knappast täcker administrationskostnaden för att sälja ostronen på den danska marknaden. Det är mycket högre lönsamhet i att sälja hela fångsten på ett bräde till Spanien menar Svend. Svend har arbetat mycket med att väcka danskarnas intresse för ostron, men säger att det varit svårt och tar tid.

Bilden av det svala ostronintresset i Danmark bekräftas av min värd under fältarbetet, som berättar att vare sig ostron eller musslor står särskilt högt i kurs på danskarnas matsedel. Sill och ål är fortfarande de lokala specialiteter som är fast förankrade i traditionen även om ål- och laxfisket som näring är näst intill försvunnet i Limfjorden.

4.7. En riktig Limfjordsfiskare

De senaste åren har intresset för odling av både ostron och musslor i Limfjorden ökat. Odling av musslor och ostron har på senare tid fått stöd från såväl statligt håll samt projektstöd via olika EU-projekt (Fiskerforum, 2013-09-08). Det har också från förvaltningsmässigt håll undersökts vilka ramverk som ska gälla för odling av ostron och musslor och för fiske av de vilda resurserna av ostron och musslor. Detta för att främja ett miljömässigt och ekonomiskt hållbart nyttjande av dessa i Limfjorden (Bråten och Platz, 2006).

Trots många försök har det ännu inte etablerats odling i någon större omfattning. En fiskare menar att när nu världens största vilda bestånd av *Ostrea Edulis* finns här i Limfjorden och fiskas hållbart, är MSC-märkt och omgärdat av vad som antagligen är världens mest noggranna fiskekontroll: "Är det då inte bättre att vi vårdar det vilda beståndet, samtidigt som vi fiskar av det? Istället för att spendera mängder med pengar på ostronodling som ingen riktigt lyckas med?" I *Musslinger och mennesker* (Ringskou *et al.*, 2007) skriver Bertelsen att det idag är musselfiskarna (som också är ostronfiskare, min anmärkning) som är bärare av den traditionella bilden av Limfjordsfiskaren, i skarp kontrast till hur musselfiskarna sågs när de började ta över fjorden på 1970-talet. Detta är

ytterligare ett exempel som kan belysa hur relationer och normer förändras och anpassar sig till nya förutsättningar, genom en form av *bricolage* som tillåter att man lånar delar av äldre relationer och normer och låter dem reinkarneras, med nya aktörer i rollerna.

4.8. Limfjordsøsters - ett blötdjur i tiden

Ostron från Limfjorden har, med undantag för kortare perioder då de varit helt fredade eller på gränsen till utrotade, med god framgång skeppats från Limfjorden till danska och europeiska städer i drygt 150 år. De senaste decennierna har merparten gått på export, främst till Spanien och Frankrike, men ett antal aktörer verkar för att den inhemska konsumtionen av Limfjordsostron ska öka. Föreningen *Muslingeerhveret*¹² åker runt i landet för att visa upp ostronen från Limfjorden. Morsø Turistbyrå ägnar en sida åt ostron i sin broschyr för 2017 års *Skaldyrsfestival*. Andra skaldjursdagar- och festivaler tar plats i Løgstør och på Fur. *Dansk Skaldyrcenter*¹³ anordnar bland annat ostronsafari för den intresserade allmänheten där besökarna får ta med sig de ostron de själva plockat hem, och det finns också enskilda näringsidkare som anordnar liknande ostronsafaris i kommersiellt syfte. Ostronen utgör idag inte bara ett värdefullt fiske i Limfjorden, utan har också tagit plats i den upplevelseekonomi och turistnäring som är en viktig del av den lokala ekonomin kring Limfjorden.

I denna tappning av relationen mellan ostronen och människorna vid Limfjorden används ostronens symboliska laddning för att skapa positiva associationer till platsen. De som gör det är de människor som bor och verkar vid Limfjorden, men den positiva bilden är ämnad för turister och för potentiella nya invånare i de olika orterna kring Limfjorden. Aktörerna som är involverade i de olika skaldjursfestivalerna har delvis olika bakgrund och olika syften.

¹² Intresseförening för danska mussel- och ostronfiskare samt musselindustrien.

¹³ Dansk Skaldyrcenter är ett forsknings- och upplevelsecenter, beläget i Nykøbing Mors, som har som uppgift att sätta fokus på Limfjordens skaldjur i både dansk och internationell kontext. Dansk Skaldyrscenter är en del av DTU Aqua, Institut for akvatiske ressourcer på Danmarks Tekniske Universitet.

Skaldjursfestivalen på Fur anordnas av fiskare som vill förmedla att ostron- och musselfisket är ett miljövänligt, väl reglerat och hållbart fiske. Om konsumtionen av ostron och musslor från Limfjorden ökar så gynnar det den lokala fiskenäringen. Festivalerna i Nykøbing Mors och i Løgstør har som syfte att sätta orterna på kartan och att locka till sig turister och nya invånare för att stävja en minskande befolkningsutveckling (Ringskou *et al*, 2007). I denna kontext används ostronets symboliska värde för att hjälpa bygden att möta de problem som den står inför idag. Ostronen är genom fisket och exporten fortfarande en viktig ekonomisk resurs i Limfjorden, men jämfört med den fiskeflotta och den industri som blomstrade kring ostronfisket under *Østerskompagniets* dagar involverar det bara en bråkdel av den mängd människor som det gjorde då, för att inte tala om ostronets relation till människan under Ertebøllekulturens tid då det var en del av alla människors vardag kring Limfjorden. Ostronets lokala historia är mycket närvarande i den 'storytelling' som försiggår när orterna kring Limfjorden använder sig av ostron i sin marknadsföring, såväl den tidiga historien med Ertebøllekulturen och kökkenmöddingarna som den senare med *Østerscompagniet* och ostronfiskets betydelse för bygden. Även den nutida gastronomiska diskursen är närvarande i det narrativ som Limfjords-ostronen placeras i när landsbygdsorterna kring Limfjorden vill sätta sig själva på kartan: Ostronen blir då bärare av mening genom att de symboliserar exklusivitet (som en av de yttersta symbolerna för lyx och flärd), autencitet (genom sin långa historia på platsen) och som en lokal råvara som odlas eller fiskas hållbart (jmf Ringskou *et al*, 2007, www.skaldyrsfestival.dk, www.madfradanmark.dk/limfjordsoesters, <http://www.skaldyrcenter.dk>).

Från att ha varit grundbulten i ett självhushållningssystem vid Limfjorden har ostronens roll i relationen till människorna förändrats mycket i modern tid. Ostronet är och har varit en viktig handelsvara, som i huvudsak har exporterats till utlandet. Idag är ostronen också en kulturell och lokalekonomisk resurs vars symboliska värde används för att förändra människors syn på Limfjorden som plats. I och med detta har ostronet blivit ett verktyg för landsbygdsutveckling vid Limfjorden.

5. Slutsatser

Limfjordens geofysiska förändringar har påverkat såväl ostronen som människorna och relationen dem emellan. De två tydligaste exemplen på detta är I) igensandningen samt öppningen av inloppet vid Aggertange med efterföljande förändringar i fjordens salthalt och därmed också ändrade levnadsvillkor för ostron och människor och II) förändringar i vattentemperaturen i fjorden över tid, vilket också resulterat i förändrade levnadsvillkor för såväl ostron som människor om än inte under lika dramatiska former som då sandbankarna som separerade Limfjorden från Nordsjön blåste bort under en natt.

Människan har framförallt i modern tid haft en stor påverkan på fjorden och dess ekosystem, främst genom näringsläckage från jordbruket, genom utsläpp från industrier på land och genom fiske.

Dessa förändringar har också lett till förändringar i den institutionella inbäddning som omger relationen mellan människor, ostron och fjord. Såväl geofysiska som ekologiska och sociala processer har inverkat på hur institutioner har utvecklats kring relationen mellan ostron och människor vid Limfjorden. Ostronen och ostronfisket har blivit bärare av olika typer av konkreta och symboliska meningsinnehåll och fyllt olika funktioner inom den lokala ekonomin och inom den lokala kulturen utifrån olika mänskliga behov. Den institutionella inbäddning och de meningsinnehåll som ostronen och ostronfisket tillskrivs har förändrats för att anpassa sig till nya omständigheter. Samtidigt har delar av tidigare arrangemang inkorporerats i de nya institutionella arrangemangen och delar av tidigare identiteter i de nya identiteterna. Ostronet har alltid varit en rik bärare av meningsinnehåll, och vid Limfjorden är ostronen också en kulturell och lokalekonomisk resurs vars symboliska värde idag används för att förändra människors syn på Limfjorden som plats. Limfjordsostronens gastronomiska attraktionskraft har blivit en viktig del i lokal marknadsföring och ett redskap för att locka till sig både turister och nya invånare. Under de senaste 170 åren har ostronfisket i Limfjorden varit av stor ekonomisk vikt nästan hela tiden, trots det är ostronen inte en del av den

lokala gastronomin. Sjuhundra år av en helt annan typ av fiske än det som idag dominerar Limfjorden dominerar fortfarande menyer och butiksdiskar kring Limfjorden, även om många arbetar hårt för att förändra också detta.

Litteratur och källor

Tryckta källor:

Bråten S., Platz E.M. 2006, *Muslingeproduktion i Limfjorden - et statusnotat til handlingsplan for Limfjorden*, Nordjyllands Amt och Viborg Amt

Cleaver, F. 2012, *Development Through Bricolage*, Routledge, Oxon

Drechsel, C.F. 1890 *Øversigt over vores saltvandsfiskerier*, A.E. Aamodt, København

Harvey, D. 2006, *Spaces of Global Capitalism*, Verso, London

Harvey, D. 2003, *The New Imperialism*, Oxford University Press, Oxford

Hoffman, E., Kristensen, P. S. 2007, *Østers (Ostrea edulis) i Limfjorden*, Dansk fiskeriutredning, rapport 158-06

Jacobsen, R. 2007, *A Geography of Oysters*, Bloomsbury, New York

Lévi-Strauss, C. 1962, *La Pensée Sauvage*, Plon, Paris

North, D. 1990, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge

Ostrom, E. 1990, *Governing the Commons*, Cambridge University Press, Cambridge

Overgaard, S., Nielsen, R. 2003, *Østers-kompagniet: historien om en næringsvej og en virksomhed ved Limfjorden*, Limfjordskompagniet, Nykøbing Mors

Ringskou C. (red.) Andersen M., Bertelsen J., Buus M., Damgaard E., Olesen T., Overgaard S. 2007, *Muslinger & mennesker: Arbejde og fest ved Limfjorden*,

Museet för Thy og Vester Hanherred, Museum Salling, Morslands Historiske Museum, Lemvig Museum, Limfjordsmuseet och Struer Museum, Danmark

Sandström, E., Ekman, A. och Lindholm K. 2016, *Commoning in the periphery – The role of the commons for understanding rural continuities and change*, International Journal of the Commons Vol II, no 1 2017, Uopen Journals

Sandström, E. 2008, *Reinventing the Commons: Exploring the Emergence of Local Natural Resource Management Arrangements*, doktorsavhandling, Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala

Scott, R. 2001, *Institutions and Organizations*, Second Edition, Sage Publication, Inc.

Skriver, J. 2006, *Limfjorden*, Nordjyllands Amt, Viborg Amt, Ringkjøbing Amt och Århus Amt, Danmark

Smith, D. 2015, *Oyster*, Abrams, New York

Elektroniska källor:

The oyster's my world: Meroir or merroir?
<https://theoystersmyworld.com/2013/01/05/meroir-or-merroir-ostreophile-or-ostreophile/> Hämtad: 2017-05-14

<http://www.skaldyrcenter.dk> hämtad 2017-06-13

Dansk Skaldyrcenter, (2017a) E-publikation, <http://e-learning.skaldyrcenter.dk/historie/brug-af-skaldyr-foer-1825/> Hämtad 2017-05-10

Dansk Skaldyrcenter, (2017b) E-publikation, <http://e-learning.skaldyrcenter.dk/historie/moderne-skaldyrsfiskeri/> Hämtad 2017-05-10

Ostrea edulis Linnaeus 1758 (oyster)

http://fossilworks.org/bridge.pl?a=taxonInfo&taxon_no=89009, Hämtad 2017-04-21

Skötselplan för Kosterhavets nationalpark, Naturvårdsverket 2009

<https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-8471-4.pdf>, Hämtad 2017-04-24

Muslingeerhvervet Østers:

<http://www.muslingeerhvervet.dk/oester>, hämtad 2017-05-10

Fiskerforum:

Venø Fish Farm AS i Limfjorden klar med de første små østers til udsætning

<http://www.fiskerforum.dk/erhvervsnyt/a/Venoe-Fish-Farm-AS-Limfjorden-klar-med-de-foerste-smaa-oesters-til-udsatning>, publicerad 2013-09-08, Hämtad 2017-05-13

www.skaldyrsfestival.dk, Hämtad 2017-06-13

www.madfradanmark.dk/limfjordsoesters, Hämtad 2017-06-13

Marine Stewardship Council 2017a:

<https://www.msc.org/fiskerier/certificerede/limfjord-ostersskraberfiskeri>

Marine Stewardship Council 2017b:

<https://www.msc.org/fiskerier/certificerede/dfpo-blamusling-hjertemusling-i-limfjorden>

Besökta utställningar:

Glyngøre Kultutstation, 2017-05-06

Limfjordsmuseet Løgstør, besökt 2017-05-07

Stenalderscentret Ertebølle, besökt 2017-05-07

Vancouver Museum of anthropology, besökt våren 2014

Samtal:

Bendy, boende vid Limfjorden, 2017-05-05

Svend, ostronfiskare, 2017-05-06